

EPSKO PJESNIŠTVO PRIJE HOMERA

- savršena epska tehnika, bujno umjetničko izražavanje, umjetan Homerov jezik, vrlo okretan stih, mnogobrojni ukrasni pridjevi, česte formule (koje se u istim ili sličnim situacijama neprestano ponavljaju), žive i usporedbe

- sve je to dokaz da je i prije Homera cvalo epsko narodno pjesništvo – o čemu nemamo gotovo nikakvih pouzdanih podataka, ali je moguće zaključiti potražimo li potvrde u Homerovim djelima

→ kada u Ilijadi dolaze ahejski poslanici k Ahileju s molbom da se pomiri s Agamemnonom i da se vrati u boj, nalaze ga kako uz pratnju forminge (instrument) pjeva o slavnim, herojskim djelima junaka, a u Odiseji takve pjesme pjevaju **AEDI** (vrsta pjevača); kao i na dvoru feačkog kralja Alkinoja kada slijepi pjevač Demodok pjeva pjesmu o padu Troje (ta je pjesma izmamila Odiseju suze jer je pjevač spomenuo i njega)...

- iz ovih primjera zaključujemo da su i prije Homera postojale epske pjesme, ali bile su kratke i obrađivale su priče o bogovima i herojima

- kada su epske pjesme postale veće i savršenije, njih više ne pjevaju **AEDI** nego ih recitiraju **RAPSODI**

HOMER I HOMERSKO PITANJE

- nepouzdana su podaci o Homerovu životu, kao i sve vijesti o vremenu njegova života i domovini

- ime mu doslovno prevedeno s grčkog znači „onaj koji ne vidi“

- vrijeme njegova života povjesničari određuju različito, tako je po nekima živio u vrijeme Trojanskog rata, a po nekima 100 ili 400 godina nakon

- **Herodot** (povjesničar) kaže da su Homer i **Heziod** (pjesnik) suvremenici

- mnogi su se gradovi otimali za čast da budu Homerova domovina (Smirna, Rodos, Salamina, Atena..)

- Homera su zamišljali kao stara, siromašna i slijepa pjevača koji je, putujući iz jednog kraja u drugi, živio od recitiranja svojih pjesama – opis je očigledno izmišljen jer u njemu nema ništa individualno, a odgovara idealiziranu liku recitatora (rapsoda); takvom liku odgovara i slijepi pjevač Demodok na dvoru feačkoga kralja Alkinoja

- već je i u starijoj povijesti bilo nejasno koja djela pripadaju Homeru – homersko pitanje, a u novijoj povijesti dolazi pod sumnju i postojanje samog Homera

- **Boj žaba i miševa** (Βατραχομυομαχία)

Batrahomiomahia govori o ratu žaba i miševa što je svojevrsna parodija „Ilijade“. Jednog je dana žaba nosila miša na leđima preko bare, ali je tada naišla vodena zmijsa te je žaba instinktivno zaronila, a miš poginuo. To je vidio jedan od miševa te oni odlučuju poći u rat protiv žaba. Baš kao i u Ilijadi, bogovi se upleću u rat. Zeus je rekao Ateni da pomogne miševima, no ona je to odbila jer su joj miševi grizli haljine i darove u hramovima. Bogovi odlučuju samo gledati i ne umiješati se, ali na poslijetku Zeus pomaže žabama da pobijede tako što je poslao vojsku rakova na miševe. Premda su miševi bili nadomak pobjedi, žabe pobjeđuju uz Zeusovu pomoć te jednodnevni rat završava.

- **Ilijada (Ιλιάς)**

- pjesma o Iliju (Troji)

- za vrijeme desete godine trojanskoga rata izbila je žestoka svađa između Agamemnona, vrhovnog vođe svih Ahejaca koji sudjeluju u ratu, i mladoga Ahileja. Agamemnon je oteo Ahileju zarobljenicu Briseidu koju je Ahilej silno volio. Ahilej plane gnjevom i ne želi više sudjelovati u borbi sa svojim četama....kada su se obje vojske poredale na bojnopolju, predloži Hektor, najhrabriji trojanski junak, da se dovrši rat u dvoboju između Parisa, koji je oteo Helenu, i spartanskoga kralja Menelaja, Agamemnonovog brata, koji je proglasio rat protiv Troje da bi opet zadobio svoju lijepu ženu.

Tako su nam na umjetnički način predstavljena dvojica, odgovorna za rat, i otvorena je čitava pozadina radnje s njezinim prethodnim događajima i idejnim uzrocima. Na sličan način pojavljuje se i stari Prijam, otac Hektorov i Parisov. On se nalazi na kuli svoga grada. Pokraj njega stoji Helena i pokazuje mu pojedine ahejske junake. Helena je pravi i prvi uzrok čitave nesreće jer zbog nje bjesni rat već desetu godinu.

U međuvremenu odvija se dvoboj između Menelaja i Parisa kojega njegova zaštitnica Afroditu spašava od sigurne smrti. Trojanski saveznik Pandar ranjava iz zasjede Menelaja i time krši utvrđeni ugovor. Rasplamsala se bitka, Trojanci moraju u toj borbi proći gore, Ahejci doista i pobjeđuju. Među njima se odlikuje izvanrednim junaštvom Diomed, a pomaže mu božica Atena. On ranjava Afroditu i Aresa, zaštitnike Trojanaca. Hektor trči u grad majci Hekabi i moli je neka pođe s ostalim trojanskim ženama u hram do božice Atene i neka je ublaže molitvama. Na povratku susreće kod Skejskih vrata svoju ženu Andromahu i sina Astijanakta te prisustvujemo dirljivu susretu i oproštaju u kojemu izbijaju slutnje o Hektorovoj skorašnjoj smrti i velika žalost zbog strašnih ratnih posljedica i zbog propasti Troje.

Agamemnon, natjeran grižnjom savjesti, šalje na Nestorov savjet, u noći poslanstvo Ahileju. Odisej, Ajant i još nekolicina dolaze Ahileju s molbom da zaboravi uvredu i pođe u boj...ovaj je neumoljiv. U bijeg natjerani Ahejci dobivaju pomoć od Posejdon i Here koja je ženskom lukavošću uspjela uspavati svoga muža Zeusa na gori Idi. Kad se Zeus probudio, opet dosuđuje pobjedu Trojancima. Oni navaljuju na ahejske lađe sa željom da ih zapale. U toj opasnosti Ahilej udovoljava molbi prijatelja Patrokla, daje mu svoje oružje te Patroklo odlazi u boj. Patroklo potiskuje Trojance, ali pogiba proboden Hektorovim oružjem. Slijedi žestoka borba oko Patroklova mrtva tijela. Ahilejevo oružje oduzima mrtvom junaku Hektor, a Patroklovo tijelo otima Ajant. Tu izbija na vidjelo Ahilejeva bol te on bez oružja, u sumrak, svojim snažnim glasom tjera u bijeg Trojance.

U posljednjem dijelu pripovijeda se o Ahilejevu povratku u borbu i njegovoj osveti zbog mrtvoga Patrokla. Kada se naoružao sjajnim oružjem, koje mu je izradio Hefest, i pomirio se s Agamemnonom koji mu je vratio voljenu Briseidu, krenuo je u bitku. Tada započinje posljednja bitka (četvrta) u kojoj sudjeluju – uz Zeusovo dopuštenje – i nebo, i zemlja, i ljudi i bogovi. Ahilej pobjeđuje Eneju, ubija mnoge neprijatelje, dolaze do vrata Ilija (Troje), gdje i Hektor bježi pred njim. Tri puta ga Ahilej goni oko gradskih zidina. Na kraju se Hektor, jer mu je već sudbina zapečaćena, zaustavlja i prihvaća borbu u kojoj pogiba. Sa zidina gleda i Andromaha kako pobjednik Ahilej povlači o kola privezano mrtvo tijelo njena muža k ahejskim lađama....osvetio je Patrokla. U posljednjem pjevanju, punom pravih ljudskih osjećaja, u dubokoj boli i po noći Ahileju dolazi stari kralj Prijam i moli ga da mu da mrtvo tijelo sina.

Radnja Ilijade obuhvaća mali broj dana, oko 50, a sadržava 4 bitke. U djelu prevladavaju idejno-psihološki motivi, opći ljudski interesi koje je pjesnik znao obogatiti bogatstvom mašte. Neprekidno se izmjenjuju surovi, krvavi i strašni prizori s blažim i ponekad idiličnim prizorima (kada Zeus zaspe Heri u krilu☺).

Homer je na umjetnički način isprepleo ljudsko i božansko, ozbiljno i smiješno,

- **Odiseja (Οδύσσεια)**

Nakon razaranja Troje svi su se grčki junaci vratili svojim kućama, iako je svakoga od njih na različiti način dostigla određena sudbina. Jedini Odisej luta po morima i ne može stići u domovinu Itaku jer ga progoni Posejdon. U desetoj godini njegova lutanja (deset godina rata i deset godina lutanja = dvadeset godina izbjivanja iz domovine) nalazimo ga na otoku u rukama nimfe Kalipse koja ga želi zadržati za muža. Bogovi u skupštini za vrijeme Posejdonova izbjivanja odlučuju da se Odisej vrati kući. Atena, njegova zaštitnica, dolazi na Itaku i savjetuje njegova sina Telemaha da ga ode tražiti. Niti Nestor, niti Menelaj ne znaju mu reći gdje se nalazi, ni je li još uvijek na životu. Naime, Posejdon je neprekidno ljut jer mu je Odisej oslijepio sina Polifema pa na splav, koju je izgradio i kojom odlazi s Kirkinog otoka, šalje strašnu oluju. Brodolomac Odisej bačen je na obalu nepoznate zemlje – na otok Feačana. Nausikaja, kći feačkog kralja Alkinoja, nalazi Odiseja u jadnom stanju, pruža mu pomoć i odvodi ga u grad. Alkinoj ga prima u kraljevskoj palači gdje Odisej uživa u svečanostima, plesu i pjesmi. Slijepi pjevač Demodok među ostalim pjesmama pjeva i pjesmu o trojanskom ratu. Odisej ne može zaustaviti suze jer pjevač i njega spominje i otkriva im svima svoje ime i pripovijeda im o svojim lutanjima.

Doznajemo o čudesnim zgodama kod Kiklopa gdje mu je Polifem pojeo neke suborce, zatim o boravku kod Kirke koja mu pretvara suborce u svinje, o posjetu carstvu mrtvih, o gostoljubivosti boga vjetrova (Eola), o zavodljivim Sirenama...i o dolasku na Kalipsin otok.

U najvažnijem dijelu izlaže se Odisejev i Telemahov povratak na Itaku i osveta nad proscima koju izvršava Odisej. Prije svega, Odisej se, prebačen čudesnom feačkom lađom, iskrcava na Itaci. Atena ga pretvara u starca prosjaka i takvog ga njegov svinjar Eumej prima na spavanje. Neprepoznati Odisej doznaje od njega sve što se događa u njegovu domu. U isto se vrijeme sretno vraća i Telemah, iako su mu prosoci postavili zasjedu. I Telemah dolazi najprije Eumeju i Odisej mu priznaje tko je pa zajedno stvaraju plan kako će poubijati prosce. Obojica se spuštaju u grad, Odisej prerušen u prosjaka i zbog toga mora trpjeti svakojaka poniženja i napade prosaca. Penelopa razgovara s mužem, ali ga ne prepoznaje i baš njega pita ima li kakve vijesti o Odiseju. Njoj nepoznati starac prosjak priča da ga je vidio i uvjerava je da će joj se muž vratiti. Međutim, prepoznaje ga njegova dadilja, stara Eurikleja, dok mu je prala noge po ožiljku na nozi...Konačno se pružila zgoda za osvetu, Penelopa obećava ruku onome od prosaca koji uspije nategnuti Odisejev luk i strijelu progura kroz uha dvanaest sjekira. Nitko od prosaca, naravno nije uspio...svoju snagu iskušava i nepoznati prosjak, no za njega ne vrijedi Penelopino obećanje. Prosjak s lakoćom nategne luk. Trenutak osvete je kucnuo, Odisej daje znak sinu i vjernim slugama. Započinje pokolj obijesnih prosaca, razvija se prava bitka. Kažnjeni su ne samo prosoci nego i sluškinje i sluge koji su bestidno postupali s prosjacom. Junak Odisej je izvršio osvetu i

postao gospodar svoje kuće. No, ep ne može završiti prizorom tolike okrutnosti – ubijanjem (kao što u Ilijadi, nakon Ahilejeve osvete Patrokla, slijedi još pomirenje s Prijamom i opis pogrebne svečanosti), tako slijedi i u Odiseji vedar epilog. Odisej se otkriva vjernoj ženi Penelopi i odlazi na selo starome ocu Laertu.

- predmet Ilijade i Odiseje – povijesna jezgra – tijesno je povezan s ciklusom herojskih priča o trojanskom ratu

- usporedimo li Ilijadu s Odisejom, razvidno je da Ilijada odjekuje zveketom oružja i da je puna aristokratskoga sjaja kraljeva, ona pruža vjernu sliku i pouzdano znanje o kretsko-mikenskoj civilizaciji koja je cvala između 1500 i 1200 g.p.kr.

- pored toga daje nam dragocjene podatke o najstarijim socijalno-političkim prilikama, vjeri i običajima.

- Odiseja je u neku ruku nastavak Ilijade, prenosi nas u poslijeratni miran život domaće zajednice i pustolovna putovanja

- u njoj nalazimo razvijene pojmove i težnje, moral, svijest i religiozne pojmove koji su u većoj mjeri produbljenih

- do danas ostaje neriješeno pitanje je li razlika između dva epa u građi ili i u autoru, odnosno je li građa prisilila pjesnika da u Ilijadi ima više na umu starije povijesne prilike, a u Odiseji mu je pružila izvjesnu slobodu da staroj građi dodaje i težnje svoga vremena

Homer osvaja živim pripovijedanjem, jasnim izražavanjem i crtanjem društvenih karakteristika ljudi davnih vremena. Iako je prošlo više od 2500 godina otkako se zna da postoje Homerove pjesme, teško je naći neko pjesničko djelo koje bi se po vrijednosti moglo usporediti s njima.

- Homerovi su epovi uzor epske poezije sve do danas, utjecao je ne samo na grčku književnost i likovnu umjetnost, nego i na duh i mišljenje cijeloga helenskog naroda

- njegova djela postala su prvom knjigom mladih Grka koji su na tim djelima učili ne samo čitati nego i svoj jezik i povijest

- Homera su proučavali i mnogi grčki filozofi, Platon i Aristotel smatrali su ga prauzorom grčke tragedije, iz njega su crpili građu tragičari i lirski pjesnici: Eshil je nazivao svoje drame „mrvice s bogatoga Homerova stola“

- slikari i kipari stvarali su svoja djela prema Homerovim opisima – Fidijin kip Zeusa u Olimpiji

- rimskom pjesniku Vergiliju bio je Homer glavni uzor jer mu je Odiseja pružila građu za prvi dio Eneide, a Ilijada za drugi dio. Vergilije je oponašao Homera ne samo u obradbi pojedinih epizoda nego je prevodio čitave stihove, riječi i izraze

METRIKA GRČKOG PJESNIŠTVA

- metrika – znanost o mjerama koje pjesnici upotrebljavaju za gradnju stihova
- zasniva se na kvantiteti sloga – u stihovima se po točno određenim pravilima izmjenjuju dugi i kratki metrički slogovi
- znanost koja proučava kakvi su slogovi po kvantiteti zove se **prozodija**, a slog može biti dug ili kratak

DAKTILSKI HEKSAMETAR – VERSUS HEROICUS (junački stih)

- najpoznatiji grčki stih u kojemu su spjevani Ilijada i Odiseja, junački epovi
- sastoji se od 6 daktilskih stopa, šesta mu je stopa uvijek nepotpuna jer joj nedostaje jedan slog

Obilježja

Građa: različiti sadržaji iz stvarnosti

Događaji: kompozicija (uvod, zaplet, vrhunac, preokret, rasplet, kraj)

- a) **Invokacija** – zazivanje muza, bogova za pomoć za nadahnuće

- Invokacija „Odiseje“ (preveo Tomo Maretić)

*O junaku mi kazuj, o Muzo, o prometnom onom
Koji se mnogo naluto razorivši presvetu Troju
Gradove ljudi mnogih on vidje i čud im spozna
I mnoge na moru jade pretrpje u srcu svojem
Za dušu svoju se boreć i povratak svojih drugova
Ali ni tako drugova on ne spase, ako i želje
Jer smrt nađoše sami zbog svojega drskoga grijeha
Jesti idući stado, ludaci, Hiperiona
Helija, koji je dan za povratak uzeo njima
I nama, Zeusova kćeri, pripovjedi o tome svemu!*

- Invokacija „Odiseje“ (grčki izvornik)

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε·
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὄντα κατά θυμόν,
ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.
Ἄλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ·
αὐτῶν γὰρ σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο,
νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἥελίοιο
ἦσθιον· αὐτὰρ ὃ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.
Τῶν ἀμόθεν γε θεὰ, θύγατερ Διός, εἶπε καὶ ἡμῖν.

- Invokacija „Odiseje“ (grčka transliteracija)

Andra moi ennepe, Mousa, polytropon, hos mala polla
planchthē, epēi Troiēs hieron ptolietron perse;
pollōn d'anthrōpōn iden āstea kai noon egno,
polla d' ho g' en pontō pathen algea hon kata thymon,
arnymenos hēn te psychēn kai noston hetairōn.
all' oud' ōs ētarous ērrhsato, iēmēnos per;
autōn gar spherēsīn atasthalīēsīn olonto,
nēpioi, hoī kata boys Hyperionos Hēlioio
ēsthiōn; autar hostimōn aphēlētō nostimōn emar.
Tōn hamothēn ge, thea, thygatēr Dios, eipe kai hēmin.

b) **Kronološki slijed** – obuhvaća pripovijedanje događaja od početka do kraja

c) **Retrospekcija** – vraćanje radnje u prošlost

d) **In medias res** – u središtu događaja

e) **Simultano** – istovremeno pripovijedanje dva događaja

Likovi : To su ljudi koji sudjeluju u određenim događajima, oni su nositelji zbivanja i ideja. Prema ulozi koju imaju u djelu govorimo o glavnim i sporednim. Glavni likovi se katkada očituju i u naslovu djela.

Epske tehnike

- **pripovijedanje** – nizanje motiva prema načelu "što je dalje bilo".
- **opisivanje** – označava nizanje motiva prema zakonu asocijacije (podsjećanja), opisuje se izgled lika, prostor u kojem se odvija radnja, sporedni događaji, stvari, osobe.
- **epski dijalog** – služi za iskazivanje mišljenja i stavova likova.
- **iznošenje misli** – pojavljuje se u nekim epskim vrstama i razvija se postupno. Slično je iznošenju misli u filozofiji ili drugim znanostima.

Epska retardacija (usporavanje radnje)

Digresija – označava udaljavanje od osnovnog toka zbivanja na taj način što prekida osnovnu nit izlaganja dužim opisom nekog predmeta, osobe ili događaja.

Epizoda – veća, tematski zaokružena digresija koja se može izdvojiti iz cjeline djela, a da se sačuva osnovna nit izlaganja.

Ponavljanje – služi usporavanju i povezivanju između pojedinih dijelova epskog djela